

Enkomij liječnicima u Svetom Pismu.

[Sirahova Premudrost ili Crkvenica 38, 1—15].

Dr. Antun Sović.

S U M M A R I U M.

De Encomio medici in Eccclus. 38, 1—15.

Expositis breviter causis, ob quas probabiliter scriptor sacer tuitionem status medicalis suscepit, asserendo medicum etiam a DEO creatum esse, ideoque ei honorem deberi; commemoratis porro genesi et tempore compositionis libri Ecclesiastici, necnon versionibus potissimis, quae ex ipso effluerunt, sc. graeca LXX, ex eaque latina Vulgata (Itala), auctor dissertatiunculae huius, ad 4 codices hebraicos describendos transit, qui sub finem saec. XIX. et init. XX. in Aegypto (El-Kahira, synagoga Genizah), detecti sunt, quorum codex B solus ENCOMIUM medici integrum nobis servavit. — Sub num. 2. auctor paginas duas, sc. 11. et 12. eiusdem codicis, quibus ENCOMIUM continetur, modo photographico exhibet. — Apposuit etiam transcriptionem textus hebraici ENCOMII litteris latinis vocalisatam, et quidem ita, ut ea, quae in textu originali (non punctato) inveniuntur, litteris latinis uncialibus exprimeret, vocalisationem autem ipsam per minuscula simplicissimo modo — sc. per vocales simplices: a, e, i, o, u — exhiberet, nulla ratione habita (ob defectum typorum) diversorum signorum massorethcorum pro vocalibus longis, brevibus necnon brevissimis. — Litteram Aleph per ' , Ajin per ' , dageš f. per duplicationem litterae, prima minuscula, altera unciali expressit; omissis aceteris, quae lectori erudito facile patent. — Sub. n. 3. versio croatica ENCOMII ex hebraeo metro enneasyllabo accentuata ponitur, cui sub 4. analysis gramaticalis textus hebraici transcripti sequitur, insertis quibusdam adnotationibus exegeticis necessariis. In analysi ipsa etiam omnes notae marginales ad textum hebraicum ENCOMII pertinentes, vocalisatae atque in croaticum versae sunt. In fine auctor deductiones quasdam ex argumento ENCOMII fecit, quarum potissima illa est, statum medicalem, ex voluntate divina, relate ad sanitatem corporalem generis humanis eiusdem necessitatis, dignitatis ac valoris esse, cuius relate ad sanitatem animae humanae sacerdotalis est.

1. UVODNE RIJEČI.

a) O postanku Enkomija.

Nijedan stalež u SV. PISMU, nije tako poetski, ni sa toliko verzova pohvaljen i uzet u obranu, kaošto je liječnički (ljekarski)

u knjizi: Premudrost Sirahova, koja se zove još i Crkvenica, u gl. 38, 1—15.

Istina, čitamo: »Poštuj oca i mater« (2 Mojs. 20, 12; Mat. 19, 19); »poštuj starčevo lice« (3 Mojs. 19, 32); »... svećenike« (Prem. Sir. 7, 33); »... kralja« (1 Pet. 2, 17); »... udovice, koje su prave udovice« (1 Timot. 5, 3); no ovdje, iza riječi: »Štuj liječnika, jer ti trebuj«, ima još punih 14 i pô bibliških verzova (distiha), koji se bilo direkte, bilo indirekte tiču liječničkog staleža, u pohvalnoj formi, tako te s pravom možemo govoriti o Enkomiju.

Do tog Enkomija došlo je po svoj prilici ovako.

Kaošto još i danas, tako su i u staro doba, možda i u mnogo većoj mjeri, pojedinci, a i čitavi slojevi, perhorescirali liječnike i njihov stalež. Podrugivali im se. »Iz principa« odbijali njihovu pomoć, služeći se kojekakim »vicevima« na račun liječničkoga staleža. Vrijedile su im više čarolije i coprije, »domaći lijekovi«, i slično, nego li trudom i teškom praksom stečeno liječničko znanje. Ukratko, bagatelizovali su ljekarski stalež tako, te ga nijesu više ni držali Božjom ustanovom, nego nekim izumkom za nevolju.¹

¹ Smatramo nužnim, da se ovdje obazremo na jedno mjesto u latinskom prijevodu SV. PISMA, zvanom Vulgata, u Psalmu 87, 11, na koje se još i sada neki zlonamjerice pozivlju, da bi ponizili ljekarski stalež. Ono glasi: »Numquid mortuis facies mirabilia (o Deus)? — Aut medici suscitabunt et confitebuntur tibi? = Hoćeš li (o Bože) mrtvima činiti čudesa? — Ili će ljekari podići (koga sa bolesničkog kreveta, odnosno uskrisiti na život), i (tako) proslaviti tebe (o Bože)?

Istini za volju odmah konstatujemo, da navedene latinske riječi imaju in veritate Hebraica posve drugi smisao. U jevrejskom naime ne govori se o ljekarima, nego o mrtvima odnosno pokojnicima. — Jevrejski tekst preveden na naš jezik glasi: Hoćeš li (o Bože) mrtvima činiti čudesa? — Ili će pokojnici ustati (iz grobova), da te slave?!

Do ove diskrepance između jevrejskoga izvornika i latinskoga prijevoda došlo je tako, što je Vulgatin arhetip, grčki prijevod, zvan LXX (Sedamdesetorica), načinjen u 3. v. prije Hr.), loše vokalizovao 2 jevrejske riječi. T. j. mj. ReFa'IM = mrtvaci, pokojnici, čitao je ROFe'IM = liječnici, medici, i onda mj. JaKUMU = ustati (iz grobova), čitao je opet JaKIMU = podići će, uskrisiće, zamijenivši slovo: Wau sa Jod, što je imalo za posljedicu, da je iz glagolske forme Kal, postao Hifil, naravski, sa bitno promijenjenim značenjem samog glagolskog oblika, kakvo je između ustati i podići (uskrisiti) koga. — Sv. Jeronim, čiji prijevod Psalama sa jevrejskoga — Rimokatolička Crkva dosele nije uzela kao svoj službeni tekst (iako mu je inače prihvatila sav ostali prijevod sv. Pisma sa jevrejskoga, prevodi ovo mjesto u glavnom ispravno: »Numquid mortuis facies mirabilia? — Aut gigantes (= defuncti) surgent et confitebuntur tibi? (Isp. Ps. 88 (87), 11).

Ovakim nedostojnim omalovažavanjima liječničkog zvanja opro se Svetim Duhom nadahnut pisac neobično sjajnim načinom.

Prije nego prijedemo na sam tekst i analizu Enkomija, držimo potrebitim, da kažemo nešto općeno

b) O knjizi u kojoj se on nalazi.

Knjiga je nastala oko 200—180 prije Hr., najvjerojatnije u Jerusalimu. Pisata je izvorno klasičkim jevrejskim jezikom, s nekim arameizmima. Prema zapisu na kraju jednog jevrejskog kodeksa (B): »Hokmath Šime'ōn, Ben-Ješu'a, Ben-El'azar, Ben-Sira'«, autor bi joj bio neki Simeun, sin Jesujin, sin Eleazarov, sin Sirin. Međutim sva tradicija govori o Isusu, sinu Sirahovu. Tako LXX: *Σοφία Ἰησοῦ υἱοῦ Σειράχ* (cod. B, A).² — Latinski zove se knjiga: *Ecclesiasticus Jesu Filii Sirach = Crkvena (knjiga) Isusa sina Sirahova*, odnosno ukratko samo *Ecclesiasticus sc. liber = Crkvenica (knjiga)*, a to stoga, što se je u staro doba u crkvama vrlo mnogo čitala kao kodeks pun najrazličitijih moralnih pouka. — Nije nam поближе znan ni Jesuj (Isus) ni njegov otac, odnosno djed, Sirah (Sira). — Iz knjige razabire se samo veliko iskustvo piščevo, koje si je stekao mnogo čitajući svete knjige, kao i mnogo putujući. Često je zapao i u smrtne opasnosti. (Isp. 51, 2—13).

c) O prijevodima Sirahove knjige.

Već oko g. 132. pr. Hr. preveo ju je sa jevrejskoga, u Egiptu, za carevanja Ptolemeja VII., Jeverdeta II. (170—116) piščev unuk na grčki jezik.³ Sa tog — grčkog — prijevoda opet načinjen je

² Sirah jest pogrešno grčko-latinsko čitanje jevrejske riječi 'Sira', dok je »Isus« dobro grčko i srpsko čitanje jevrejske riječi: Ješua = Jesuj, (lat. Jesus).

³ U mnogom pogledu znamenit je Predgovor (Prologus), što ga je piščev unuk napisao k svome grčkom prijevodu. Iako on ne spada u SV. PISMO, ipak se nalazi, štampan (nešto manjim slovima nego sveti tekst), u svima grčkim i latinskim (i ostalim) izdajima Biblije. U njemu, među ostalim važnim stvarima, prevodilac ističe, koliko ga je muke stajalo prevodenje djedine knjige. »... uložio sam, veli, mnogo besanice i znanja... (πολλὴν γὰρ ἀγρυπνίαν καὶ ἐπιστήμην προσενεγκάμενος)...« Danas vidimo u čemu je bila stvar. Siromah nije imao ni najnužnijih pomagala: ni jevrejske gramatike, niti jevrejsko-grčkoga Leksikona, ni kake arheološke knjige, ili komentara, niti išta, što je u prvom redu potrebno jednome prevodiocu. Sam se morao domišljati grčkim značenjima grčkih riječi, kako je znao i mogao, birajući nerijetko osnovna značenja, da bude sigurniji, a drugi puta opet i suviše slobodna — uslijed čega su mnoga mjesta postala nejasna. Pogotovo onda u posrednom prijevodu Itali, odnosno: Vulgati. — Ipak njegov grčki prijevod (jer su ljudi imali pouzdanje u unuka i njegov posao), pa navlastito kasniji posredni Italín (Vulgatin),

onda negdje u 2. vijeku posl. Hr. od neznana prevodioca latinski prijevod, koji se zove Itala, i koji nam se do današnjega dana sačuvao u Vulgati, službenom tekstu SV. PISMA Rimokatoličke Crkve, pod pomenutim imenom: *Ecclesiasticus*.

NB. Iz tog Vulgatina teksta načinili su u nas u 19. v. svoje prijevode knjige Crkvenice P. Katančić (Budim, 1831. Sv. III. s. 663—820), i M. Škarić (Beč, 1859. Slog 6. s. 331—553).

d) Novootkriveni Fragmenti jevrejskog izvornika i njihovo izdanje.

Krajem 19. i početkom 20. stoljeća (t. j. 1900-ih godina), otkrili su se u Egiptu, u jevrejskoj sinagozi, zvanoj Genizah, u starom Kairu, znatni Fragmenti jevrejskoga teksta Sirahove (Sirine) Premudrosti. — Stručnjaci su ih podijelili na 4 kodeksa (Manuskripta): A, B, C i D. — Kodeks A ima 6 listova (12 stranica). — Kodeks B (najznatniji i najljepšim slovima pisat) ima 19 listova (38 stranica). — Kodeks C, 4 lista (8 stranica); — i kodeks D 1 list (2 stranice). Svega dakle 30 listova (60 stranica). — Ti se kodeksi karakterom pisma međusobno vrlo razlikuju. — Misli se, da su, u glavnome, iz 11. stoljeća.

Važno je, što se oni (izuzevši kodeks D), međusobno sretno upotpunjuju, t. j. donose međusobno različne tekstove, a ne iste. — Kako potpuno sačuvan grčki prijevod ima svega oko 1620 bibliških stihova, a otkriveni jevrejski kodeksi broje 1060 stihova (otprilike koliko knjiga o Jovu (= 1070 stihova), slijedi, da su nam se, u ova 4 kodeksa, po sreći, izvorno sačuvale oko $\frac{3}{4}$ Sirine knjige. — Vrlo smo blagodarni i za taj dar.⁴

prijevod, služio je do najnovijih vremena kao jedini arhetip, iz koga se prevodila Sirahova Premudrost, pošto se jevrejski izvornik već odavna bio izgubio.

⁴ Židovi nemaju ove knjige u svome kanonu svetih knjiga, po svojoj prilici zato, što je nastala dosta kasno, kad je palestinski židovski kanon (oko 440 g. prije Hr.) bio već utvrđen. S druge strane opet nije bilo više ni proroka, koji bi je kao nadahnutu predstavili židovskom Sanhedrinu. U tome smislu piše Josip Flavije ovako: »Od vremena Artakserksa (I. 464—424 pr. Hr.) pa do naših vremena (c. 37—100 posl. Hr.), napisane su neke knjige, ali nemaju one vjerodostojnosti kao one prije (Artakserksa I.), jer nije bilo više stroge (stalne) proročke sukcesije *διὰ τὸ μὴ γενέσθαι τῆν τῶν προφητῶν ἀκριβῆ διαδοχὴν* Contra. Apionem I, 8).

Za nauk opet crkvenih sabora Rimokatoličke i Pravoslavne Crkve, koje drže Sirahovu Premudrost jednako svetom i nadahnutom (prema apostolskoj nauci), kao i Mojsijev Zakon, i sveta Jevanglija, Židovi, naravski, ne mare, iako su inače njihovi rabini u staro doba, dok je još postojao jevrejski izvornik, vrlo poštivali Sirinu Premudrost i navodili je kao Sveto Pismo.

G. 1901. sva su 4 kodeksa izdata u Engleskoj, u naravnoj veličini, pod natpisom:

FACSIMILES OF THE FRAGMENTS HITHERTO RECOVERED
OF THE BOOK OF ECCLESIASTICUS IN HEBREW

Oxford University Press
London: Henry Frowde

Cambridge University Press
London: C. J. Clay & Sons

Svega 60 facsimila. — Pisac ove studijice u posjedu je svih 60 komada. Iz njih su prefotografisani, u znatno umanjenoj veličini, priloženi klišeji.

2. JEVREJSKI TEKST ENKOMIJA.

Nalazi se sačuvan jedino u kodeksu B. Izuzimlju se prve 3—4 riječi iz 1. retka gl. 38., koje se nalaze sačuvane još i u kodeksu D (= s njima svršava taj kodeks). — Priloženi

a) Klišeji

pretstavljaju one stranice kodeksa B, t. j. str. 11. i 12., na kojima se nalazi jevrejski tekst *Enkomija*. — Naravna veličina u Facsimilima je 19×17 cm, ovdje u klišeju, sve je s tehničkih razloga — za dobru polovinu umanjeno, t. j. 9×7 cm, ipak vrlo čitljivo.

Da tekst *Enkomija* čitatelju laglje padne u oči, označen mu je početak na str. 11. — 6. linija ozgo, te svršetak na str. 12. — 3. linija ozgo — zvijezdicama, osim toga s obje strane — još je označen i ogradom od tinte.

Kako se iz klišeja može vidjeti, jevrejski tekst nije vokalizovan, t. j. pisan je samo sa konzozonantima, bez masoretskih vokalnih znakova. — Potječe negdje iz 11. stoljeća po Hr. — Iz vremena dakle naših kraljeva Krešimira i Zvonimira. — Slova su lijepa kvadratna. — Svaki bibliški verz ima svoju vlastitu liniju,

Kako su se u tom pogledu za Židovima povelili i Protestanti i Anglikanci, nije čudo, što te knjige nema ni u prijevodima, što ih izdaje Britansko i Inostrano Bibliško društvo, pa tako onda ni u prijevodu Gijura Daničića Staroga Zavjeta, što vrlo žalimo.

Kada sam g. 1928. — aktom od 6/2. br. 30. Pr. od svoje nadležne duhovne Vlasti dobio mandat, da prevedem SV. PISMO sa izvornih tekstova, preveo sam i ovu knjigu sa jevrejskoga izvornika, ukoliko se (2/3) sačuvao; ostalo sa grčkoga prijevoda LXX. Prema bilješkama u RUKOPISU posao oko pisanja Leksikona i prevođenja započeo je 8. XI. 1928., a svršen 14. februara 1929. »consumptis in summa 68 diebus cum tot vigilis nocturnis multum sudando et algendo per horas c. 600«. — Kao i druge knjige, tako i ova ima uz prevodni tekst, kao desnu kolumnu, jevrejsko-njemački Paralelno-analitički Leksikon, te tu i tamo grčke leksikalne retroverzije.

koju u sredini 2 točke, zvane soī passuk, dijele na 2 dijela. — Neke su linije Enkomija na str. 11. vrlo izjedene od zuba vremena. Napose u 1. dijelu verzova. Najviše je pretrpjela posljednja linija na 11. str. ozdo, jer je gotovo čitava izjedena.

Pošto smo svoj prijevod načinili prema jevrejskom izvorniku, gdje god je to bilo moguće, valjalo je izjedena mjesta suplirati (ispuniti) kombinacijom. Ali kako? — Pomoću retroverzije (= prevodenje natrag na jevrejski jezik) grčkoga teksta unukova prijevoda, koji je potpuno sačuvan. — Kod toga smo birali samo one i onake jevrejske riječi, koje duljinom i veličinom svojih slova tačno (ni više, ni manje) ispunjavaju prostor izjedenih mjesta u kodeksu. — Naša popunjavanja lakunoznih mjesta, slažu se u glavnom s onima, što su ih predložili njemački stručnjaci Smend i Peters.⁵ Ipak smo i jednog i drugog ponešto rektifikovali, gdje se oni ne slažu u svojim kombinacijama. — Osim toga posvetili smo najveću pažnju onim sitnim jevrejskim bilješkama, što se u znatnoj množini, kako se vidi, nalaze in margine (na obje stranice) kodeksa. — U svojoj »Gramatičkoj analizi jevrejskog teksta Enkomija« (isp. niže) sve smo ih vokalizovali (u transkripciji) i preveli. Mnoge od njih uvrstili smo i u svoj prevodni tekst.

b) Latinska vokalizovana transkripcija jevrejskog teksta Enkomija.

Pošto u Zagrebu, kraj sve visoke kulture, nema podensnih jevrejskih slova za citaciju jevrejskih tekstova, prisiljeni smo bili izvorni tekst Enkomija predočiti u latinskoj transkripciji, da se čitatelji mognu barem donekle orijentirati. No, kako jevrejski tekst Enkomija nije vokalizovan, nego ispisan jedino sa konzontanima, bilo je nužno, da u transkripciji načinimo neku razliku između konzontanata, što se nalaze u klišejima, i vokala, što smo ih u transkripciji (u svrhu čitanja) bili prisiljeni dodati. Prve, t. j. konzonante i t. zv. matres lectionum, označili smo velikim slovima, a potonje, t. j. po nama dodate vokale, malenima. — Izgovornu duplikaciju pojedinih konzontanata (jer pismene u našem smislu jevrejski jezik nema), označili smo tako, što smo dotični konzontan pisali 2 puta, i to prvi puta malim, a drugi puta velikim slovom.

Čitatelj neka čita ovu transkripciju, kao da su sva slova jednaka, bila mala ili velika. Akcenat je redovno na posljednjem slogu svake riječi. Tumač pojedinih riječi nalazi se u: »Gramatičkoj analizi itd.«⁶

⁵ N. Peters, Liber Jesu Filiī Sirach, Hebraice, sa latinskim prijevodom i glosarom, Friburg. B. 1905. (marginalne note su ne vokalizovane). — R. Smend, Die Weisheit des Jesus Sirach, sa njemačkim prijevodom i glosarom, Berlin 1906. (jevrejski tekst kao i marginalne note su ne vokalizovane).

⁶ Ovdje treba da u pogledu gornje transkripcije primijetimo još ovo: Jevrejski jezik ima izvjesnih konzontanata, kojih naš jezik ni u kakom

Transkribirani jevrejski tekst.

(11. str.)

- 1.) Re'E ROFe' LiFNE CoRKO : GaM 'oTO HaLaK 'eL.
- 2.) Me'eT 'eL JeHkaM ROFe' : UMe'eT MeLeK JisSa' MasSe' OT.
- 3.) Da'aT ROFe' TaRIM Ro'SO : WeLiFNE NeDIVIM JiTJacCaV.
- 4.) 'eL Me'eReC MOCI' TeRUFOT : WeGeVeR MeVIN 'aL JiM'aS BaM.
- 5.) HaLo' Ba'eC HiMTIKU MaJiM : Ba'aVUR LeHODIa' KoL--'eNOŠ KoHO.
- 6.) WajJiT'eN Le'eNOŠ BINAH : LeHiTPa'eR BiGeVURaTO.
- 7.) BaHeM ROFe' JaNiaH MaKe'OV : WeKeN ROKeaH 'OSeH MiRkaHaT.
- 8.) LeMa'aN Lo' JiŠBOT Ma'aSeHU : WeTUŠijJaH MibBeNE 'aDaM.
- 9.) BeNI BeHOLI 'aL TiT'abBaR : HiTPaLeL 'eL—'eL KI HU' JiRPa'.
- 10.) (WeSUR Me)'a(We)L UMeHakKiR PaNIM : UMikKoL PeŠa'IM TahHeR LeB.
- 11.) (TeN NIHOaH We)'azKaRaH : WeDašSeN 'aRUK BeKaNFE HONEKa.
- 12.) (WeGaM LeROFe' TeN) MaKOM : WeLo' JaMUŠ (LXX + Me'itTaK) KI GaM BO COREK.

(12. str.)

- 13.) KI JeŠ 'eT 'aŠeR BeJaDO MiCLaHaT : Ki GaM HU' 'eL—'eL Ja'TIR:
 - 14.) 'aŠeR JaCLiaH LO FiŠRaH : WeRiFe'UT LeMa'aN MiHJaH.
- *
- 15.) 'aŠeR HOte' LiFNE 'OSeHU : JiTGabBeR LiFNE ROFe'!

obliku ne pozna. To su n. pr. Alef i Ajin. Za prvi uzeo sam znak: ' a za drugi znak: '. Praktički se ne čitaju, jer Evropljanin redovno ne može da ih izgovori. — Nadalje jevrejski jezik ima po 2 znaka za naše konzonante: **h** (het i het), **k** (kaf i kof), **s** (sameh i sin), **t** (tet i tau). — Mi u transkripciji pravimo razliku jedino kod 2 slova t. j. 1) »b« kada je mekan transkribiramo (i izgovaramo) ga kao »v«, inače kao: b; isto tako 2) »p« kada je mekan, transkribiramo ga kao: f, inače kao: p. — Osim toga konzont »vau« transkribiramo kao: w. (Ostale finese puštamo na miru, jer u tiskari nema podesnih slova). Što se tiče vokalnih znakova, stvar smo pojednostavili do krajnje mogućnosti. Šva simplex quiescens ne označujemo nikako. Sedam vrstâ jevrejskih znakova za »e«, t. j. cere, cere cum jod quiescente, segol, segol cum jod quiescente, hatef segol, šva simplex mobile i šva medium označujemo sa našim jednostavnim »e«, Slično smo postupili i kod ostalih vokala: a, i, o, u, upotrebivši za sve duge i kratke i najkraće jevrejske vokalne znakove našu jednostavnu transkripciju: a, i, o, u,

3. HRVATSKI PRIJEVOD SA JEVREJSKOG IZVORNIKA (Premudrost Sirina)

38, 1—15.

1. Štāj lijěčnika, jěr ti trěbujě
Jěr i njěg' je GÖSPÖD stvòrio.
 2. Lijěčnik imā müdröst öd Boga
A od králja prímā dārove.
 3. Znánje dižě glāvu lijěčniku
Stòji gòrdo pred knezòvima.
- *
4. Bög iz zèmlje stvārā lijěkove
Čòvjek ūman njih ne prèzirè.
 5. Tā, nije li pö drvetu Bög
Vödi gòrkòj slādòst pödao?
Dā bì tíme svākòm čòvjeku
Sile svòje dókaz prùžio!
 6. Ljúdima je öpèt rāzüm dāo
Da i sèbe mögū pròslavit
Slúžéci se Njěgvím djëlima:
 7. Lijěčnik njīma bøl ublāžujúé
A ljěkārnik māsti sprémajúé.
 8. È bì tākò døvijek trājalo
Djèlo Njěgvo i mōé zdrāvljénja
Među ljúdma štò na zèmlji su.
- *
9. Obòliš li, sīne, nè krmāj:
Bögu s' mōli da te özdravī.
 10. Bjěž' öd krīvde ljúbi prāvicu
Sřee öd svih grijéhā öčisti.
 11. Dār prinèsi žrtvu zā spomen
Pretilinu premā blāgu svóm.
- *
12. Āli mjěsta dāj i lijěčniku:
Jěr i njěg je GÖSPÖD stvòrio.
Neka vāzda бүдé ūza te
Pömōé njěgva jěr je pötrebna.
 13. Imā čās kād leži spāsénje
U vjěštāčkòj rúci njěgovòj.
 14. Jěr i òn se Bögu útječé
Da mu srètnu dā diagnòzu
Nè bì l' lijěkom zdrāvlje vrátio.
- *
15. Kò grijěši Stvòritelju svóm
Ū rúke nek pādné lijěčniku!

4. GRAMATIČKA ANALIZA JEVREJSKOG TEKSTA S EGZEGESKIM ADNOTACIJAMA I OPRAVDANJIMA HRVATSKOG PRIJEVODA.

SIGLA I KRATICE:

Ms = Manuskript; MsB = Manuskript B, najvažniji za naš ENKOMIJ.	pt = particip
LXX = Septuaginta	a. = apokopatan
VU = Vulgata	s. a. = status apsolutni
Ka = Kal	s. c. = status konstruktivni
Ni = Nifal	sg. = singular
Pi = Piel	pl. = plural
Pu = Pual	l. = lice
Hi = Hifil	m. = muško (masculinum)
Ho = Hofal	ž. = žensko (femininum)
Hitpa = Hitpael, Hitpo = Hitpoel.	im. = imenica
pf = perfekat	gl. = glagol
imf = imperfekat, odnosno futur	suf. = sufiks
imp = imperativ	r. = rod (imenice, glagolskog oblika)
i. c. = infinitiv konstruktivni	prep. = prepozicija, predlog
	con. = conversivum

NB. Riječima, koje se u jevrejskom tekstu opetuju, ne navodi se u »Gramatičkoj analizi« ponovno ni značenje, ni tumačenje.

(Ecclus 38, 1—15).

1.) Re'E = 2. l. sg. m. imp. Ka od korijena Ra'aH. Manuskript pokazuje nov nepravilan oblik pisan sa »cere cum iocd quiescente«. Pravilno bi trebalo da bude napisato: Re'eH. Pa tako se i nalazi in margine: Re'eH RO'eH ROFe' LeFi CoRKeKa: Ki GAM 'OTO HaLaK 'eL. (= Štuj, prijatelju, ljekara, jer je i njega stvorio Bog). Glag. Ra'aH u Ka = drugovati, prijateljevati s kime, uzimati nekoga u obzir, častiti ga, štovati, poštivati (LXX: *τίμα*, VU: Honora). — ROFe' pt. Ka (od korijena RaFa' = liječiti = liječnik, ljekar. Imenica stoji kolektivno, pa se može prevesti i pluralno = liječnici, ljekari. Isp. LXX i VU niže k versu 13—14. — LIFNE = pred, ante, vor; CoRKO = im. CoReK sa suf. 3. l. sg. m. = potrebnost, nužda (njegova). — Smisao bi teksta prema tome bio: Oprijatelji se, drugui s liječnikom, štuj liječnika prije njegove potrebe, t. j. prije nego li ti je potreban. No, naš prijevod ima: Štuj liječnika, jer ti je potrebit = jer ti treba. Dali smo prednost čitanju Msa B. in margine, te Manuskriptu D, koji mj. »lifne« imadu »LeFI« = prema; jer; i mj. »Corko« čitaju »Corkeka« = tvoja potreba = treba ti. »KI« = jer, stoji in margine kao dodatak pred »GaM« = također, i; ili uopće stoji mj. »gam«. U 1. slučaju prijevod bi glasio: jer i njega..., a u 2.: jer je njega... »HaLaK« = 3. sg. m: l. pf. Ka. = stvorio je. — 'eL = Bog, Silni, Jakosni. Prema Ps. 14 (13) u vezi sa Ps. 53 (52) može se 'EL permutirati sa drugim Božjim imenom: JAHVE (Adonai) = GOSPOD (VU: Altissimus = VIŠNJI). Isp. niže r. 12 b).

2.) Me'eT = Min, od, a, von + 'eT = s, cum, mit. Kod sastavljenih prijedloga, kaošto je slučaj i ovdje, prevladava značenje prijedloga na 1. mjestu (ovdje = o d). JeHkaM = 3. l. sg. m. inf. Ka od gl. HaKaM = bivati, postajati mudar, dobivati, imati mudrost od koga. — U = i; MeLeK = kralj, car; JisSa' = 3. l. sg. inf. Ka od gl. NaSa' = primati, uzimati, nositi. — MasSe'OT = pl. ž. od sg. MasSe'eT = dar.

3.) Da'aT (im. ž. r.) = znanje. — Kod riječi ROFe', 3. redak iza zvijezdice, 2. riječ u retku, izjedeno je u izvorniku jevrejsko slovo »F« (Pe). — TaRIM = 3. l. sg. ž. inf. Hi = po-diže, jer je »da'at« ž. r. = po-diže, od Ka RUM = biti visok. Hi = činiti visokim, uzdizati, po-dizati što. — Ro'SO = im. R'oŠ = glava suf. O za 3. l. sg. m. r.: njegov. Zajedno = glava njegova. — Uz-dizati, po-dizati glavu kome = činiti ga p o n o s n i m. — WeLiFNE = We = i, LiFNE = pred, prijedlog sastavljen od prepozicije Le = pred i imenice »Paneh« u s. c. pl. = lice. Sve zajedno = pred licem, ili ukratko: p r e d. — NeDIVIM = pl. s. a. od sg. NaDIV = knez. NB. In marg. je ova riječ ispravljena krivo u: MeLaKIM = carevi, kraljevi. Paralelizam traži: knezovi. — JiTJacCaV = 3. l. sg. m. inf. Hitpa, od korijena JaCaV, = postavljati se, ponosno, gordo stajati. Svi inf., prema analogiji arapskoga jezika, prevode se redovno sa našim (evropskim) prezensom. Isp. r. 2. »jehkam«.

4.) Me'eReC = Prep. MiN = iz, ex + im. 'eReC = zemlja. — MOCI' = pt. Hi, od korijena JaCa' = izvoditi, vaditi; stvarati, hervorgehen lassen, herausbringen. — TeRUFOT = pl. s. a. od sg. TeRUFaH = lijek, ljekarija, Heilmittel. — GeVeR = čovjek, vir. — MeVIN = pt. Hi, od korijena BIN = biti uman, razuman, mudar. — 'aL = ne, negacija pred imperfektnim, odnosno imperativnim oblicima. — JiM'aS = 3. l. sg. m. inf. Ka od korijena Ma'aS = odbacivati, prezirati. — BaM = prepozicija B + singularni imenični sufiks za 3 l. pl. m. r. = ih, njih. — NB. Mj. MOCI' TeRUFOT ima in marg.: BaRa' SamMIM = stvara ljekarije, lijekove.

5.) HaLo' = Upitna čestica Ha = zar + adverbij Lo' = ne, negacija slična negaciji: 'aL. — Ba'eC = prep. Ba = u, s, po, sa uključenim artiklom Ha + im. e'C = drvo. — NB. Mj. Ba'eC, ima in marg. Me'eC = iz drveta, od drveta. Isti smisao, kao i Ba'eC. — HIMTIKU = 3. l. pl. pf. Hi, od korijena MaTaK, = postati sladak, biti sladak. — MaJiM = pl. od sg. MaJ = voda. — Doslovan prijevod 1. stiha glasio bi: Zar nijesu po drvetu postale s l a t k e gorke vode? — U svome prijevodu pretvorili smo pasivni oblik u aktivni te izrijekom spomenuli subjekat B O G, koji traži drugi dio stiha. — Ba'avUR = prep. B. + im. 'avur = prihod, prirod, iznos. Zajedno kao prepozicija = po-radi, wegen; sa slijedećim: Le i inf. c. = da bi, damit, ut fin . . . HODI'a = i. c. Hi od korijena JaDa', Hi = poučiti nekoga o nečemu, pružiti mu dokaz o nečemu, njem. etw. kund tun, darüber befehlen. — KoL = svāk, omnis. 'eNOŠ = čovjek. — KoHO = im. KoaH = sila, snaga suf. za 3. l. sg. m. r. = njegov, svoj. — NB. Mj. KoHO ima in marg. KOHaM = sile, snage njihove, t. j. po kontekstu: vóda. No, tako čitanje nema pravog smisla. — Ovim retkom aludira sv. pisac na događaj, koja se opisuje u 2 Mojs. 15, 25.

6.) WajJiTEn = Wau conv. 3. l. sg. m. inf. Ka od gl. NaTaN = dati (dao je). — Le = nota dat. — BiNaH = um, razum. — Le pred inf. c.

= da, damit, ut finale. — HiTPa'eR = inf. c. Hitpa. od korijena Pa'aR, Hitpa = proslaviti se, sich verherrlichen. — BiGeVURaTO = prep. Be (i) = nota instrumentalis nostrī + inf. c. im. GeVURaH = sila, snaga; u pl., odnosno u kolektivu = silna Božja djela, Gottes mächtige Taten + 3. l. sg. m. r. »O« = njegov. NB. 'eNOŠ u 1. dijelu retka uzeli smo kolektivno = ljudi. — Mj. BiGeVURaTO čita se in marg.: BiGeVURaTaM = njihovim, t. j. ljudskim djelima. Nema pravog smisla. Zato smo u prijevodu pridržali čitanje, što je u tekstu.

7.) BaHeM + prep. Ba + singularni imenični sufiks za 3. l. pl. m. r. = njima. — JaNIaH = 3. l. sg. m. inf. Hi. od korijena NUaH, Hi = blažiti, ublaživati, stillen. — MaKe'OV = bol, Schmerz, Leiden. — KeN = tako, so, also. — ROKeaH = ljekarnih, apotekar (inače = pt. Ka od korijena RaKaH = miješati, spremati masti, ljekarije). Zanimljivo je, kako manuskript B in margine čitanje ROKeaH, ispravlja u: KeReaH = čelavac. Izgleda potom, da su u staro doba apotekari od velike česti bili čelavi. — 'OSeH = pt. Ka od korijena 'aSaH = spremati, pripravljati. — MiRKaHaT = mast, lijek, ljekarija.

8.) Kako se vidi na fotografiji, 1. polovina stiha (3 riječi) prilično je izjedena od zuba vremena. Ipak, pomoću retroverzije grčkog teksta LXX. i vidljivih o t r a ž a k a jevrejskog teksta na povećalo, dade se rekonstruisati slijedeći jevrejski tekst: LeMa'aN Lo' JiŠBOT (LXX: καὶ οὐ μὴ (= *iva μῆ*) συντελεῖται (συντελεῖται) ... = da ne prestane, da ne nestane, da se ne ugasi... Mj. JiŠBOT (= 3. l. sg. inf. Ka od gl. ŠaVaT = prestati, nestati, ugasi se), čita se in margine: JiŠŠaKaH = 3. l. sg. m. inf. Ni od korijena ŠaKaH = zaboraviti. Dakle: da se ne zaboravi... Smisao u glavnom isti. Ma'aSeHU = im. Ma'aSeH = djelo + suf. za 3. l. sg. m. = njegov. — Doslovan prijevod 1. dijela 8. stiha glasio bi: »Da ne bi prestalo (ugasilo se) djelo njegovo«, što u pozitivni oblik okrenuto znači: Da bi tako daviček (uvijek) trajalo djelo njegovo, kako se nalazi u našem prijevodu. — TUŠijJaH = pomoć, spasenje, ozdravljenje, sila, moć ozdravljenja. — MiBBeNe = prep. MiN = od, između + BeNE = s. c. pl. od sg. BeN = sin. BeNE 'aDaM = sinovi Adamovi = ljudi. — NB. Kodeks B tumači in margine riječi »MiBBeNE« sa »MiPpeNE« = od lica, sa lica, ili jednostavno: sa. Zatim mj. 'aDaM, čita: 'aRCO = zemlja njegova, odnosno sa »MiPpeNE = sa zemlje njegove. Kada se izreka iz negativne okrene u pozitivnu, onda MiBBeNE dobiva značenje: među ... a MiPpeNE značenje: na ... Čitanje in margine uzeli smo u vezi sa čitanjem u tekstu u svoj prijevodu.

9.) BeNI = im. BeN + suf. za 1. l. sg. = moj. Dakle: sine moj, sine! — BeHOLI = prep. Be = u + im. HOLI = oboljenje, bolest. — TiT'abBaR = 2. l. sg. m. inf. Hitpa. (jusiv), od korijena 'aVaR, Hitpa = oklijevati, krzmati, zaudern. — HiTPaLeL = 2. l. sg. m. inf. Hitpa. od korijena PaLaL, Hitpa = moliti se. — 'eL, prep. = k, odnosno: nota dativi. — Ki = jer, da, — HU' = On, lična zamjenica za 3. l. sg. m. — JiRPa' = 3. l. sg. m. inf. Ka od korijena RaFa' = iz-liječiti, ozdravljati, ozdraviti. — Prijevod posljednjih 3 riječi glasio bi doslovno: jer ON (BOG) ozdravlja. Međutim smisao i genij našega jezika traži prijevod: da te (ON) ozdravi.

NB. U 1. dijelu distiha ima in margine mj. »BeHOLI« čitanje: BeMaHaLaH = u bolesti. — Zatim u 2. dijelu distiha mj. HiTPalLeL, čitanje: PalLeL (= 2. l. imp. sg. m. Pi. = moliti se, beten, ali samo u novojevrejskom, isp. Ges. — Buhl RJ. str. 644a 9. r. ozgo).

10). Prva riječ u kodeksu B, kako se vidi na slici, posve je izjedena. Smend ispunja tu lakunu (prazninu) sa konjekturom: SUR M, a Peters sa: NUS, veleći: »Superiores et inferiores partes litterarum servatas video«. — Ja ne vidim ni jedno ni drugo. Vidim jedino kružić nad izjedenom riječju, te in margine nadopunjak lakune: WeSUR Me = We (i) + SUR = 2. l. sg. m. imp. Ka od korijena SUR = bježati, kloniti se, ab-weichen + prep. Me (MiN) = od. — Kada se gleda na dobro povećalo, vidi se, kako je kod riječi SUR in margine U usko prislonjen uz R. — Spominjem tu okolnost, što i Smend i Peters, inače sretni u svojoj domovini, što su mogli te stvari jevrejskim slovima reproducirati, čitaju taj nadopunjak in margine, Smend kao: SUR M, a Peters kao: NUS Me, a ja kao: WeSUR Me. — Kod slijedeće riječi 'aWeL, izjedena je samo srednji konzonant W, koji se lako može suplirati. — UMeHakKiR = U + HakKiR = inf. c. HI od korijena NaKaR, Hi = tačno, oštro promatrati, uzimati u obzir koga, osobito sa PaNiM (= pl. s. a. od sg. PaNeH (= lice) gledati čije lice, biti partajičan, ne ljubiti pravicu ... Doslovan bi prijevod 1. dijela rekonstruisana distiha glasio: I kloni se (bježi) od nepravde i od gledanja na lice = od pristranosti«. Okrenuvši u pozitivni oblik preveli smo taj dio: Bjež od krivde (= nepravde), ljubi pravicu!« Odgovara više geniju našega jezika, a smisao je isti. — UMikKoL = U + MiN + KoL = sve, universitas; sav, omnis. Zajedno: I od svih (kolektivno). — PeŠa'IM = pl. s. a. od s. sg. im. PeŠa' = grijeh, zloća. — TahHeR = 2. l. sg. m. imp. Pi od gl. TaHaR, Pi. = o-čistiti. — LeB = srce. — NB. In marg. mj. MeHakKiR ima čitanje: WeHakKiR = prep. Me (MiN) je izostavljena. Smisao isti.

11.) Odmah na početku u 1. dijelu 11. distiha izjedene su najmanje 3 riječi. — Vidi se samo 4. riječ: 'aZKaRaH = žrtva za spomen. Pred njom vidi se kao neki opražak od veznika jevrejskoga: We = i. — In margine ima čitanje: 'aZKaRaTaH, koje nije drugo nego arameizirani oblik riječi u tekstu: 'aZKaRaH = žrtva za spomen. — Da se rekonstruišu 2—3 izjedene riječi u tekstu, ne preostaje drugo, nego uteći se grčkom prijevodu, te obaviti rekonstrukciju pomoću retroverzije grčkoga teksta. Kod toga treba birati je d i n o takve jevrejske riječi, koje svojom duljinom i s p u n j a j u izjedena prostor. Dakle ne kojegod. — Ako se izmjeri razmak riječi u potpuno sačuvanim distisima, onda se vidi, da ovdje fali 8—9 slova. Koja bi to bila? — Grčki tekst ima na tom mjestu riječi: *ὁς εὐδοῖται καὶ* Ako te riječi retrovertiramo na jevrejski dobijemo: TeN NIHOaH We. Velikih je slova upravo 8. — Smend suplira lakunu sa: TeN MiNHaH WeGaM, a Peters sa: HagGeŠ NIHOaH. No, prvi griješi, što je *εὐδοῖται* retrovertirao sa: MNHH (minha), mj. NIHOaH, i k tome bez potrebe dodao: GaM. a drugi opet, što je: *ὁς* retrovertirao sa: HagGeŠ (Pi. od NaGaŠ) mj. sa TeN, i k tome izostavio ne samo: GaM (što je trebao učiniti) nego i We, koji nije smio izostaviti, jer u grčkom imade: *καὶ* — Ostaje naše popunjenje kao najtačnije. — DašŠeN = 2. l. sg. imp. Pi od korijena

12

וְהַיְהוּדִים מִיְהוּדָה וְעַד אֶרֶץ אֲשׁוּרִים
 אֲשֶׁר יָבִיאוּ לְמִשְׁחָה וְעַד אֶרֶץ
 אֲשֶׁר חִזְקִיָּהוּ לָמַד עִשְׂתָּהוּ
 בְּעַל קִמְתָּהוּ הַיְהוּדִים שָׂאוּ
 וְאֵל תִּתְּנֵם בְּעֵינֵי שָׂאוֹ
 וְשִׁית אֲבָלִים בְּיָמֵיכֶם
 וְחִסְדְּכֶם עֲשׂוּ עִבְדֵיכֶם
 כִּי עָלְכֶם נִשְׁעָה עֲבָדֵיכֶם
 מִדְּמִיָּה וְיָדֵי אֲבוֹתֵי
 לֹא אֲתַמְּלוּ וְלֵךְ הוֹמִים
 מִתְּחִלָּה וְלֵךְ הוֹמִים
 וְעַתָּה עֲשׂוּ אֲבוֹתֵיכֶם
 וְהַיְהוּדִים מִיְהוּדָה וְעַד אֶרֶץ אֲשׁוּרִים
 אֲשֶׁר יָבִיאוּ לְמִשְׁחָה וְעַד אֶרֶץ
 אֲשֶׁר חִזְקִיָּהוּ לָמַד עִשְׂתָּהוּ
 בְּעַל קִמְתָּהוּ הַיְהוּדִים שָׂאוּ
 וְאֵל תִּתְּנֵם בְּעֵינֵי שָׂאוֹ
 וְשִׁית אֲבָלִים בְּיָמֵיכֶם
 וְחִסְדְּכֶם עֲשׂוּ עִבְדֵיכֶם
 כִּי עָלְכֶם נִשְׁעָה עֲבָדֵיכֶם
 מִדְּמִיָּה וְיָדֵי אֲבוֹתֵי
 לֹא אֲתַמְּלוּ וְלֵךְ הוֹמִים
 מִתְּחִלָּה וְלֵךְ הוֹמִים
 וְעַתָּה עֲשׂוּ אֲבוֹתֵיכֶם

11

וְהַיְהוּדִים מִיְהוּדָה וְעַד אֶרֶץ אֲשׁוּרִים
 אֲשֶׁר יָבִיאוּ לְמִשְׁחָה וְעַד אֶרֶץ
 אֲשֶׁר חִזְקִיָּהוּ לָמַד עִשְׂתָּהוּ
 בְּעַל קִמְתָּהוּ הַיְהוּדִים שָׂאוּ
 וְאֵל תִּתְּנֵם בְּעֵינֵי שָׂאוֹ
 וְשִׁית אֲבָלִים בְּיָמֵיכֶם
 וְחִסְדְּכֶם עֲשׂוּ עִבְדֵיכֶם
 כִּי עָלְכֶם נִשְׁעָה עֲבָדֵיכֶם
 מִדְּמִיָּה וְיָדֵי אֲבוֹתֵי
 לֹא אֲתַמְּלוּ וְלֵךְ הוֹמִים
 מִתְּחִלָּה וְלֵךְ הוֹמִים
 וְעַתָּה עֲשׂוּ אֲבוֹתֵיכֶם
 וְהַיְהוּדִים מִיְהוּדָה וְעַד אֶרֶץ אֲשׁוּרִים
 אֲשֶׁר יָבִיאוּ לְמִשְׁחָה וְעַד אֶרֶץ
 אֲשֶׁר חִזְקִיָּהוּ לָמַד עִשְׂתָּהוּ
 בְּעַל קִמְתָּהוּ הַיְהוּדִים שָׂאוּ
 וְאֵל תִּתְּנֵם בְּעֵינֵי שָׂאוֹ
 וְשִׁית אֲבָלִים בְּיָמֵיכֶם
 וְחִסְדְּכֶם עֲשׂוּ עִבְדֵיכֶם
 כִּי עָלְכֶם נִשְׁעָה עֲבָדֵיכֶם
 מִדְּמִיָּה וְיָדֵי אֲבוֹתֵי
 לֹא אֲתַמְּלוּ וְלֵךְ הוֹמִים
 מִתְּחִלָּה וְלֵךְ הוֹמִים
 וְעַתָּה עֲשׂוּ אֲבוֹתֵיכֶם

DaŠaN, Pi = učiniti masnim, pretilim. — 'aRUK = dobro ureden = pt. Ka pass. od korijena 'aRaK = urediti žrtvu, oltar, bitku, itd. — In margine ima čitanje: 'eReK = uredena žrtva, koje je ispravno. — Doslovan prijevod glasio bi: i učini pretilom uredenu žrtvu. Spojivši čitav izraz sa konjektivom: »daj, prinesi« na početku ovog stiha, izrazili smo u prijevodu sve sa 1 riječju: pretilina. — BeKaNF E = Be = u, po + KaNF E = s. c. pl. od sg. im. KaNaF = krilo (ptičje); skut, kraj (haljine); granica, mogućnost. Prema tome »BeKaNF E« = prema granici, po mogućnosti, ili jednostavno: po, prema. — HONEKa = im. HON (s. c. pl.) = imanje, blago, bogatstvo + pl. suf. za 2 l. sg. m. roda = tvoji. — In marg. je HONEKa ispravljeno u sg. HoNeKa. — Isti smisao.

12.) Kako se vidi na fotografiji ovaj stih (najdonji na 11. str.) najgore je izjedena od svijuu. — Ruina proteže se na oba njegova dijela. No, ipak se jasno zapažaju rudimenta mnogih izjedanih slova. Navlastito u 2. česti stiha. — Pomoću retroverzije grčkoga teksta: *καὶ λατρεῖ ὁδὸς τόπον* uspostavlja se 1. dio distiha ovako: WeGaM LeROFe' TeN MaKOM = ali i ljekaru daj mjesta. — Tu sada LXX i VU dodaju iz 1. stiha riječi: *καὶ γὰρ ἀπὸν ὁ κύριος ἔκτισεν* = jer i njega je Gospod stvorio. Iako tih riječi nema u otkrivenom jevrejskom izvorniku, ipak smo ih uzeli u svoj prijevod, jer su ad rem. — Iza početka 2. dijela distiha, koji počinje sa: WeLo' = i (neka) ne, daljnje su riječi u distihu izjedene. Jasno se može rekonstruisati jedino 1. rječ: JaMUŠ (od Šin ostala su gore jasni otrašci od 3 roga toga slova. — JaMUŠ = 3. l. sg. m. inf. Ka od korijena MUŠ = odlaziti, otići, weichen. Oblik za Ka može glasiti i MIŠ. — Kako 2. dio ovog distiha glasi u grčkome prijevodu: *καὶ μὴ ἀποστήτω σου, καὶ γὰρ ἀπὸν χρεία*, to se retroverzijom tih riječi dobije slijedeći jevrejski tekst: We Lo' JaMUŠ Me'itTaK (= σου = od tebe) KI Gam BO COREK. = i neka ne odlazi od tebe (Me'itTak (= prep. MiN, od + prep. 'eT, s; zajedno sa MiN = Me'etT = od + imenični suf. za 2. l. sg. mr. = ti, tebe, Ki = jer (je), GaM = i, BO = njemu, COREK = potreba. Sve zajedno = jer je i on potrebit, ili, kako ima naš prijevod: jer je pomoć njegva potrebna. — Kako je ovaj distih vrlo ruinovan, to se in margine, na kraju distiha, nalazi i velik nadopunjak koji transkribovan glasi: We'aL JaŠMiŠ Me'aH K' G' B' CoRKEKa. Tim nadopunjom je docniji korektor očito htio objasniti lakunu u 2. dijelu 12. distiha. No, mj. WeLo' on čita We'aL, što u glavnom znači isto. Mj. JaMUŠ čita pogrešno: JaMiŠ, što je inače = JaMUŠ, kako smo čas prije spomenuli. Mj. Me'itTaK čita Me'aH = od brata, što ovdje, ako se ne uzme kao neka kratica za Me'itTaK, ne znači ništa. Riječi: KI Gam BO navedene su kao kratice samo početnim slovima. Mj. CoReK čita in marg. CeRaKEKa = potrebe tvoje. Međutim LXXin tekst: *καὶ γὰρ ἀπὸν χρεία* supponuje čitanje: CoReK, kako je u tekstu donekle vidljivo.

(12. str.)

13.) KI = jer; JeŠ = ima, existit, es gibt; 'eT = vrijeme, čas; 'aŠeR = da, kada, dass. U prijevodu treba dodati pomoćni glagol biti (= je, leži, ili slično). — BeJaDO = Be = u + JaD = ruka + suf. za 3. l. sg. m. r. = njegov. — MiCLaHaT = uspjeh, spasenje. — Ja'TIR = 3. l. sg. m. inf. Hi od korijena 'aTaR, Ka i Hi = moliti, utjecati se molbom kome.

— Ostale riječi: Ki GaM HU' 'eL 'eL, isp. r. 9b i 12b. — NB. U vezi sa ovim distihom ima in margine slijedeća opaska (bilješka): 'eT 'aŠeR BeJaDO Ki HU' 'eL 'eL Ja'TIR. Izostavljene su dakle iz distiha riječi: KI JeŠ pred 'eT, zatim: MiCLaHaT, i konačno GaM ispred HU' u 2. dijelu distiha. — Nad riječju MiCLaHaT na sredini distiha ima jevrejsko slovo »P« sa se- goitom ozgo.

14.) 'aŠeR = da, damit. JaCLiaH = 3. l. sg. m. imf. Hi od korijena CaLaH, Hi = dati kome sreću u nečemu, dati uspjeh. (Isp. r. 13. im. MiCLaHaT). LO = 3. l. lične zamjenice u dat. = njemu. FiŠRaH = objašnjenje, diagnoza, naravski, sretna, a ne kriva ili loša. Izvodi se od korijena FaŠaR = objašnjavati, tumačiti. — LXXtin prijevod te riječi: *ἀνάπαυσις*, kao i VUtin: requies = mir, počinak, nema ovdje smisla ni značenja. Do takog prijevoda došlo je uslijed lajičkog nerazumijevanja medicinskih termina. — RiFe'UT = ozdravljenje, vraćanje zdravlja. Riječ dolazi još u Prov. 3, 8. s istim značenjem. — LeMa'aN = po-radi; da, è, damit. Isp. gore r. 8. sa negacijom. — MiHJaH = ozdravljenje, vraćanje zdravlja; zdravlje, život. — NB. Mj. JaCLiaH ima in marg. čitanje: JiMNeH = 3. l. sg. m. imf. Ka, odnosno Pi od korijena MaNaH = udijeliti, odrediti, zuteilen, bestimmen, anordnen.

15.) 'aŠeR = koji 3., tko, ko. — HOte' = pt. Ka od korijena HaTa' = grijешiti. — LiFNE = pred, isp. r. 3b. —, odnosno = nota dativi. — 'OSeHU = 'OSeH pt. Ka od korijena 'aSaH = činiti, tvoriti, stvoriti, pt. dakle = Stvoritelj + eHU = im. suf. za 3. l. sg. m. r. = njegov, svoj. — HiTGabBeR = 3. l. sg. m. r. imf. Hitpa. od korijena GaVaR, Hitpa = oholo se vladati, ponašati; isp. Jov, 36, 9. No, glagol s tim značenjem ovdje očito nema smisla. Jer šta da znače riječi: Ko grijешi pred Stvoriteljem svojim, ili Stvoritelju svome, neka se oholo vlada ili ponaša pred liječnikom (LiFNE RoFe')?! — Ne preostaje drugo, nego da i ovdje uvažimo korekturu in margine, koja s jedne strane JiTGabBer ispravlja u JISTOGeR = 3. l. sg. m. imf. Hitpoela od korijena SaGaR = zatvoriti, predati koga kome (u ruke), Hitpoel = biti predan kome (u ruke), pasti kome (u ruke), a s druge strane opet LiFNE mijenja u 'aL JeDE = u ruke. — 'al = prep. u — JeDE = s. c. pl. od sg. JaD = ruka. ROFe', isp. r. 1a. Tako onda i grčki tekst: *ἐμπέσοις εἰς χεῖρας λιτροῦ!*

5. ZAVRŠNA RIJEČ.

Enkomij sadržava slijedeći nauk:

1. Liječnike treba poštivati ne samo zato, što su potrebiti pojedinim (brojnim) oboljelim članovima ljudskoga roda, nego i zato, što je i njih (kao primjerice svećenički i sudijski stalež) posebnim načinom Gospod stvorio za tjelesnu korist ljudskog pokoljenja.

2. Liječnici primaju svoje znanje od Boga, koji im u danim teškim slučajevima njihove prakse prosvjetljuje um, da uzmognu postavljati sigurne diagnoze, kojih rješenje ne nalazi se ni u kako: knjizi. Zbog toga oni mogu s ponosom stajati i pred samim carevima (jer se i ovi, bili najsilniji, osjete siromasima, kada obole) i

pred knezovima, te od njih primati bogate darove radi svoje mudrosti, koju im je Gospod dao.

3. Istina, Bog, kao stvoritelj svega, ujedno je i prvi i vrhovni ljekar. Kao takav, On je u prirodi stvorio mnoštvo lijekovitih elemenata. No, pronalaženje i istraživanje tih elemenata ostavio je ljudima, da se i oni, ispitujući Njegova djela, mogu proslaviti. U tom pogledu pridijelio je liječnicima kao nužnu pripomoć ljekarnički (apotekarski) stalež, koji se bavi pripravom (spremanjem) raznih lijekova, što ih liječnici propisuju.

4. Kako je Bog ne samo Stvoritelj svega, nego i vrhovni liječnik, čovjek, kad oboli, treba, naravno, u prvom redu da se molitvom obrati Bogu za pomoć i ozdravljenje; da se pokaje za svoje grijehе, prinese po svojoj mogućnosti žrtvu, da bi pomirio Božju srdžbu.

No, to, po sebi, nije dosta.

5. Pošto je naime Bog kao svoje vikare u pogledu čuvanja ljudskog tjelesnog zdravlja ustanovio liječnike, odnosno ljekarski stalež, treba, i mora čovjek, kad oboli, da se obrati liječnicima, kao Božjim zastupnicima, i to tako nužno, te od toga ovisi nerijetko i samo ozdravljenje (životno spasenje) ili smrt čovjeka. Ko bi dakle u izvjesnim slučajevima oboljenja prezeo intervenciju liječničku, te se možda pouzdao jedino u svoje molitve i svoje žrtvene prinose, zlobi prošao. Bog bi takoga pustio da umre, za kaznu, što nije htio (a mogao je) prizvati u pomoć liječnika, koga je, eto, sam Gospod stvorio, i kome On daje mudrost, kome se i carevi dive, i daju mu darove...

6. Toliko je važna liječnička pomoć, te bi najbolje bilo, da je on vazda uz svoga pacijenta, jer, eto, ima čas, kada nema druge pomoći osim ljekarske.

7. Razlog, zašto treba tražiti liječničku pomoć, jest konačno i taj, što se i liječnik, iako pacijent možda toga ni ne zna, utječe Bogu, svome Stvoritelju, za pomoć, da mu u teškim slučajevima dade sretnu dijagnozu, koju mu Bog, kao svome stvoru, sigurno i rado daje, kad ga je liječnik pravedno i, kako treba, zamolio.

Iz svega vidimo visoko dostojanstvo liječničkog staleža. On je u najužoj vezi s Bogom. U pogledu tjelesnog čovjekova zdravlja, on je isto što i svećenički stalež u pogledu zdravlja čovjekove duše. Oba su dakle staleža u tako uskoj međusobnoj vezi, kaošto je čudesna veza između tijela i duše u jednog čovjeka.

*

Epifonema na kraju Enkomija odnosi se na grijешnika, koji ne će da se pokorava Bogu i Njegovim zapovijestima, napose Božjoj zapovijesti u pogledu poštivanja liječnika. Takav grješnik, koji prezire liječničku pomoć, konačno će ipak pasti u liječničke ruke (a to mu sv. pisac prema prijevodu LXX i želi: ἐμπέσοι). — No, pitanje je, hoće li Bog dati da se i izliječi, pošto se je prije podrugivao s liječničkim staležem...